

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3\(35\)-61-70](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3(35)-61-70)

УДК 338.467

JEL Classification: L83

Олена Гонта

доктор економічних наук, професор, професор кафедри туризму
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: e.gonta@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6434-357X>.

ResearcherID: [A-9502-2017](https://orcid.org/0000-0001-6434-357X)

Марія Пігуляк

здобувачка вищої освіти рівня «магістр»

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: mpigulyak@gmail.com

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розкрито стан міжнародного туризму напередодні воєнних подій та їхній сучасний вплив на сферу міжнародного туризму. Висвячені історичні аспекти становлення міжнародного туризму в Україні та кардинальна зміна позитивної ситуації після 2014 року. Зроблені висновки, що попри всі обставини, Україна була й залишається привабливою для іноземних туристів. Наголошено, що є потреба в пошуку нових організаційних форм такого туризму з урахуванням вимог безпеки. Зроблені акценти на проблеми формування антикризових бізнес-структур з використанням диверсифікованих форм мережевої мікроінтеграції підприємств малого турбізнесу, які потенційно можуть обслуговувати міжнародні туристичні потоки.

Ключові слова: міжнародний туризм; воєнний стан; туристичні потоки; туристичні мережі; підприємництво; сталий розвиток туризму; малий бізнес; глобалізація.

Рис.: 2. Бібл.: 13.

Актуальність теми дослідження. Міжнародний туризм почав стрімко розвиватися у другій половині ХХ сторіччя, сформувавши «нове обличчя» глобальної економіки. Міжнародні туристичні потоки, комунікації між представниками різних країн, поява міжнародних регулюючих структур у галузі туризму справедливо розцінювали це явище не тільки як прибуткову індустрію, але і як фактор запобігання міжнародних конфліктів, що було особливо важливо після потрясінь Другої світової війни.

Вплив воєнних подій в Україні на вітчизняну і світову індустрію туризму є дуже актуальною сферою дослідження, яка має як теоретичне, так і практичне значення. Уже сьогодні зрозуміло, що говорити про розвиток туризму та його державну підтримку навіть у сучасних умовах – це не недозволена «розкіш», оскільки, крім необхідності відновлення фізичного, психічного, духовного здоров'я нації, туризм має надсерйозні економічні функції, які пов'язані з розвитком малого бізнесу, створенням робочих місць, загальною «динамізацією» економічного середовища територій, що обертається стабільністю податкових надходжень до бюджету.

Постановка проблеми. Воєнний стан у країні суттєво скорочує або зовсім обриває в окремих регіонах країни туристичні потоки, вимагає перепрофілювання діяльності багатьох туристичних агенцій, перенесення їх

локації на безпечні території. Окреме питання – гальмування інвестицій у галузь, призупинення розвитку туристичної інфраструктури, що має негативні наслідки для повоєнного відновлення країни. Тому нині треба звернути увагу на теорії конфліктів, управління ризиками та кризами. Ми вважаємо виправданими дії Уряду щодо уваги та підтримки сфери туризму в сучасних умовах. Зокрема, про це свідчить виступ керівниці Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) на 25-й асамблеї UNWTO Мар'яни Олеськів, що відбулася 16-20 жовтня 2023 року.

Крім того, дуже важливим моментом у сучасних умовах є соціальна відповідальність представників туристичного бізнесу. Варто пам'ятати, яку роль у волонтерській роботі відігравали й відіграють саме представники вітчизняного туристичного бізнесу та яке велике значення мали їхні особисті контакти з міжнародними партнерами, які логістично охоплювали саме міжнародні туристичні потоки (в'їзні і виїзні). Тому, за нашим переконанням, дослідження у сфері туризму, зокрема міжнародного, ми маємо проводити заради пошуку нових, інноваційних форм турбізнесу, адаптованих до сучасних умов, а також піднесення іміджу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні півтора року проблеми міжнародного туризму і туристичної сфери в цілому розглянуті у працях багатьох дослідників. Але можна з впевненістю стверджувати, що цю проблему досліджували вже починаючи з 2014 року, адже саме тоді різко скоротились міжнародні туристичні потоки в Україну. Зокрема, слід відзначити роботи А. Зарубіної, Е. Сірої, Л. Демчук, І. Дворської, В. Вечерського (прекрасна робота щодо історико-культурної спадщини України), В. Придської, О. Павлиш, Н. Барвінок та інших науковців. Проте практичним проблемам розвитку міжнародного туризму в умовах воєнного і повоєнного часу в науковій літературі ще приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метаю статті є обґрунтування необхідності та доцільності наукового пошуку нових організаційних форм розвитку міжнародного туризму в умовах сучасних реалій та з огляду на перспективу повоєнного відновлення країни, а також розробка практичних рекомендацій для представників влади та туристичного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Найшвидші темпи розвитку міжнародного туризму досягнуті переважно в країнах, де створені відповідні економічні та організаційні умови. Причому такими «туристичними магнітами» стають як найбільш розвинуті країни світу, так і слаборозвинуті в економічному сенсі країни, але у яких туризм стає першим пріоритетом для підтримки владою (Шрі-Ланка, Індія, Таїланд, Індонезія, Єгипет, Туніс, Бахрейн, багато острівних держав тощо). В Україні в довоєнні часи зростання попиту на туристичні послуги та динамізм сучасної економіки зумовили виникнення та загострення надзвичайної конкуренції на міжнародному туристичному ринку [1].

Для розвитку міжнародного туризму потрібні певні умови та розвинена матеріально-технічна база. Оцінюючи конкурентоспроможність країни на міжнародному туристичному ринку, слід брати до уваги такі чинники: стан політико-правової бази країни для регулювання міжнародного туризму, тенденції бізнес-середовища та розвитку туристичної інфраструктури, ресурсний потенціал [2; 3].

Міжнародний туристичний потік (турпотік) охоплює туристів, які безперервно перебувають у країні протягом певного періоду, або туристів, які виїжджають за кордон. Міжнародні туристичні потоки залежать від низки факторів глобальної безпеки, які можуть загрожувати індустрії туризму, включаючи геополітичну нестабільність у різних країнах (політичні перевороти, теракти, військові конфлікти) [4].

Збільшення в'їзних туристичних потоків у довоєнні часи засвідчувало надзвичайну туристичну привабливість України для туристів з інших країн. Це і в майбутньому допоможе туристичному бізнесу відновитися, створити десятки тисяч робочих місць і вийти на міжнародний туристичний ринок ще з більшою конкурентоспроможністю. Так, нагадаємо, що протягом 2000-2013 рр. Україна щорічно приймала приблизно 25 млн іноземних туристів, увійшовши до 10 найкращих туристичних напрямків світу та ставши впливовою країною в прийомі міжнародних туристів.

У 2014 році у зв'язку з початком російсько-української війни та низкою її негативних наслідків структура та обсяги міжнародних туристичних потоків в Україну зазнали кардинальних змін. Про це свідчить аналіз статистичних даних Всесвітньої туристичної організації ООН та Держприкордонслужби (рис. 1).

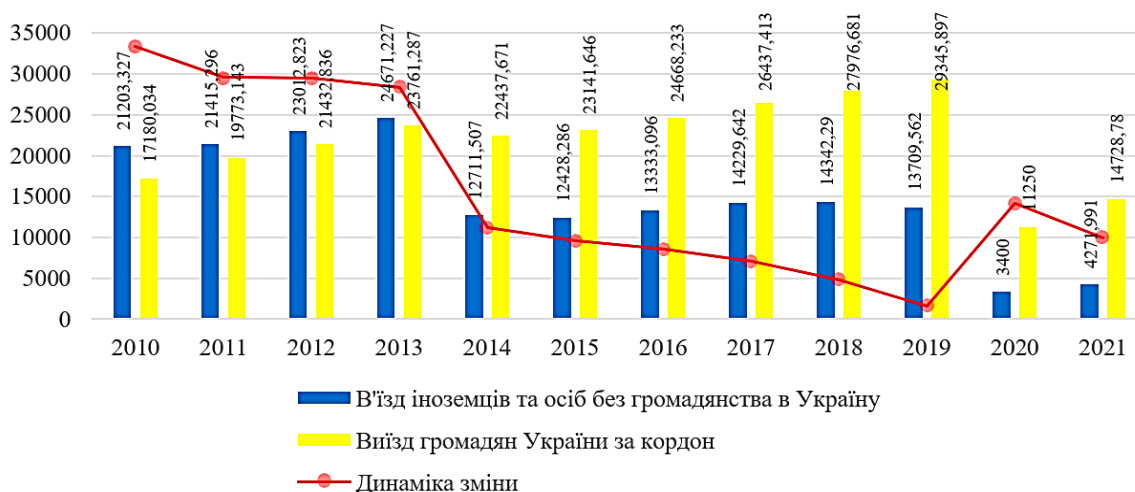

Рис. 1. В'їзні та виїзні туристичні потоки у 2010-2021 рр. в Україні

Джерело: складено авторами за даними [5; 6; 7].

Починаючи з 2014 року міжнародні туристичні прибуття значно зменшилися через політичну напругу в країні, анексію Криму та негативні зміни в регіональній структурі туризму, спричинені подіями на сході та півдні України

[8]. Зокрема, анексія Криму призвела до втрати близько 30 % туристично-рекреаційного потенціалу відпочинку, а деякі іноземні туристи, які надають перевагу відпочинку на морі, були змушені обирати інші країни або просто відмовитися від такого виду відпочинку [9].

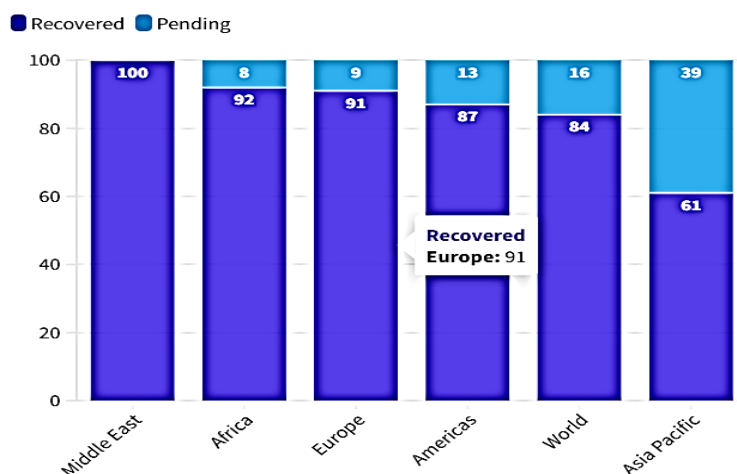
Як засвідчують дані рис. 1, з 2010 по 2013 рік кількість міжнародних туристів стабільно зростала, тоді як у 2014 році кількість в'їзних туристів скоротилася на 48,5 %, а кількість виїзних лише – на 5,6 %. На наш погляд, уже на той час потрібно було б більш серйозно ставитись до таких сигналів як представникам влади й туристичного бізнесу, так і науковцям.

У 2015 році ситуація ще більше погіршилася: кількість іноземних туристів, які відвідали Україну, досягла рекордно низького рівня (рис. 1). Проте поліпшилася ситуація з виїзним туризмом, кількість подорожуючих з України зросла на 3,14 %. З 2016 по 2019 рік ситуація з міжнародними туристичними потоками дещо покращилася, особливо з доходами від виїзного туризму, які зросли порівняно з попередніми роками на: 6,60 % у 2016 році, 7,17 % у 2017 році та 5,82 % у 2018 році, у 2019 рік – 4,89 %. Кількість виїзних туристів досягла і перевищила рекорд перед початком російсько-української війни, сягнувши рекорду в майже 30 мільйонів. Кількість приїздів також стабільно зростала, але лише до 2018 року: 7,28 % у 2016 році, 6,72 % у 2017 році та 0,80 % у 2018 році.

У 2019 році чисельність приїздів знову скоротилася на 4,41 %, так і не досягнувши рівня початку російсько-української війни, але це вже була інша сумна історія – вплив пандемії на скорочення туристичних потоків. Загалом різниця між кількістю в'їзних і виїзних туристів пояснюється величезним розривом, який виник у 2014 році, коли кількість в'їзних туристів досягла рекордно низького рівня. Отже, справедливо стверджувати, що початок російсько-української війни у 2014 році та пов'язана з нею фінансова та геополітична криза призвели до змін у міжнародних туристичних потоках.

Нестабільна геополітична ситуація в Україні стала своєрідною «антирекламою» на ринку міжнародного туризму і відіграла першорядну роль у скороченні в'їзних туристичних потоків у цей період. Адже більшість туристів при виборі місця відпочинку враховують безпеку і стабільність країни. Також зменшився потік туристів із країн-окупантів. Якщо у 2013 році на Росію припадало 41,6 % вхідного трафіку туристичного потоку, то з 2014 року цей показник знизився до 18,6 % [10].

На структуру та обсяг туристичних потоків до України у 2020-2022 роках значною мірою вплинула світова криза, спровокована поширенням пандемії Covid-19 та карантинними обмеженнями. Тому простежити та проаналізувати через вплив російсько-української війни ситуацію цього періоду стає неможливим. Варто підкреслити, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року поставило під загрозу не лише українську індустрію туризму, а й індустрію міжнародного туризму, яка тільки почала оговтуватися від збитків, завданих пандемією Covid-19, зокрема в Європі (рис. 2).

Source: UNWTO, * Percentage of Jan-Jul 2019 arrivals recovered in Jan-Jul 2023 (provisional data).

Рис. 2. Міжнародні туристичні прибуття: відсоток відновлення рівня 2019 року в січні-липні 2023 року (%)

Джерело: офіційний сайт UNWTO [5].

Індустрія туризму почала впевнено відновлюватися в січні 2022 року, але до березня 2022 року ймовірність повного зростання значно знизилася (рис. 2). За свідченням фахівців, війна в Україні змарнувала надії європейських країн на стрімке відновлення туризму після COVID-19 влітку 2022 р. за рахунок практично повної втрати потоку російських туристів через справедливі й виправдані обмеження європейських країн щодо Росії та її громадян. Адже до того, як пандемія обірвала усталені міжнародні туристичні потоки, Росія посідала 11-е місце за величиною джерел надходження від туристів у світі, а Україна – 13-е місце [11; 12]. На основі даних ЮНВТО, на ці дві країни припало 75 млн туристів, або 5 % від загальної кількості туристів у світі [5].

Повномасштабне вторгнення російських агресорів в Україну поставило під загрозу як в'їзний, так і виїзний туризм. Чинники, які нині перешкоджають розвитку в'їзного туризму, такі:

- військові дії на території України становлять реальну небезпеку не лише для туристів, а й для всього населення України, особливо в районах активної окупації та бойових дій;
- втрата значної частини туристично-рекреаційного ресурсу (пам'яток історії, культури, архітектури, культових і туристичних об'єктів, заповідників та фондів охорони здоров'я);
- часткові пошкодження, завдані бойовими діями або розміщенням на окупованій території чи в зоні бойових дій;
- пошкодження інфраструктури в районі бойових дій (об'єктів розміщення, громадського харчування, розважальних закладів тощо);
- закриття повітряного простору для цивільної авіації;

- руйнування на території України шляхів сполучення або присутністю окупаційних військ на шляхах сполучення;
- розміщення окупаційних військ у важливих туристичних центрах України;
- значна втрата трудових ресурсів, яка пов'язана з виїздом громадян за кордон, їх переміщенням в інші регіони України або участю активних громадян у бойових діях.

Тому російсько-українська війна призвела до значного скорочення потоку міжнародних туристів, що зумовлено численними факторами, пов'язаними з війною, серед яких на першому місці – безпека туристів, яку сьогодні неможливо гарантувати в Україні.

Як підкреслювалось, російсько-українська війна, яка фактично почалася у 2014 році значно вплинула на міжнародний туризм і внутрішній туризм в Україні. Війна створила складну та часто небезпечну ситуацію в кількох регіонах України, зокрема у східній частині країни, включаючи Донецьк і Луганськ. Це призвело до зниження міжнародного туризму з кількох причин.

1. Побоювання щодо безпеки: конфлікт, що триває, викликає занепокоєння щодо безпеки мандрівників, особливо в районах, уражених конфліктом. Мандрівникам часто радять уникати цих районів, і це стримало багатьох туристів від відвідування України.

2. Негативне висвітлення в засобах масової інформації: війна отримала широке висвітлення в ЗМІ, часто гіпертрофічно зображуючи Україну як зону конфлікту. Цей негативний імідж перешкоджає потенційним туристам розглядати Україну як місце призначення відпочинку або подорожі.

3. Пошкодження інфраструктури: конфлікт призвів до пошкодження інфраструктури, зокрема транспортних мереж, готелів і культурних об'єктів. Це обмежило доступність послуг і зручностей для туристів у деяких районах.

4. Економічний вплив: війна негативно вплинула на економіку України, спричинивши ослаблення валюти та зростання вартості життя. Це зробило Україну менш доступним місцем для іноземних туристів.

5. Обмеження на подорожі: деякі країни видали рекомендації та обмеження на подорожі для своїх громадян, які мають намір подорожувати в Україну. Ці поради можуть відбити бажання потенційних туристів відвідувати країну.

6. Сприйняття нестабільності: конфлікт, що триває, створив відчуття нестабільності в Україні, що може стати суттєвим стримуючим фактором для міжнародних туристів, які шукають мирні та стабільні напрямки.

7. Уповільнення маркетингових заходів та просування турпродуктів: через кризу спроможність України рекламувати себе як туристичний напрямок була обмежена. Зменшилися інвестиції в просування та розвиток туризму, що зробило його менш помітним для потенційних мандрівників.

Хоча наслідки війни були переважно негативними, в Україні є території, особливо в західних і центральних областях, які залишаються відносно безпечними та привабливими для туристів. Такі міста, як Львів, Київ та Одеса, продовжують приваблювати туристів, які бажають досліджувати культурні та історичні надбання України, незважаючи на виклики. До речі, до таких міст належить і Чернігів, який сильно постраждав в період його облоги, проте цікавість до нашого міста з боку міжнародних туристів і партнерів є значна. І свідоцтвом тому є численні міжнародні волонтерські організації і окремі громадяни інших країн, які протягом всього цього лихого для міста періоду особисто приїждять у Чернігів та область і допомагають їх відновленню.

Важливо зазначити, що ситуація може змінюватися з часом, і ступінь впливу на міжнародний туризм в Україні також може змінюватися залежно від динаміки розвитку конфлікту та зусиль, які докладаються українським урядом і міжнародними організаціями для просування та розвитку туризму сектору.

Проте туристам слід бути в курсі поточної ситуації та вживати необхідних заходів, якщо вони хочуть відвідати Україну. І в цьому має допомогти солідарна та відповідальна позиція туроператорів і турагентів, які працюють в Україні, а також налагодженої підприємницької мережі надійних партнерів за кордоном, які зацікавлені у тому, щоб туристичні потоки з України й в Україну не припинялися. За визначенням фахівців: «визначень мережі в туристичній індустрії багато. Мережі як соціальні структури, що дають змогу операторам малих фірм побудувати рівень довіри, необхідний для їх участі у розробленні місцевого туристичного продукту» [13, с. 2]. Але у будь-якому випадку – підприємницька мережа в турбізнесі – це спосіб для мобілізації відносин, ресурсів, навичок та накопиченого кола довірених осіб-партнерів членів такої мережі. А це особливо важливо для підтримки міжнародного туризму в Україні та забезпечення перспектив його розвитку в майбутньому.

Висновки та пропозиції. За нашим переконанням, туристичний бізнес в Україні може не тільки виживати в надскладних умовах, але й бути ефективним з точки зору здатності до постійного впровадження мережевих структур на основі гнучкої мікроінтеграції різних підприємств (як правило – малих), дотичних до туристичного бізнесу та інновацій у цій сфері. Адже за умов глобалізації, швидких технологічних змін та диверсифікації ринкових зв'язків відбувається криза традиційної корпоративної організаційної моделі економіки, що заснована на ієрархічному управлінні. Тому в Україні гостро постає питання розробки наукової основи розвитку дієвої і розгалуженої системи мережевих підприємницьких структур у галузі турбізнесу.

Ефективність мережевих структур в туристичній індустрії полягає в тому, що вони дають змогу економічним суб'єктам, які їх засновують (або входять до їх складу), успішно врегульовувати складну систему взаємозалежних економічних та соціальних факторів розвитку. У процесі формування такої мережі стихійно виникають своєрідні «стійкі вузли», через які

проходять потоки інвестиційного капіталу, інформації, технологій, товарів, послуг, інтелектуального капіталу та кваліфікованої праці. Але у разі випадання з мережі окремого із вузлів – тобто певної турфірми, готелю, закладу харчування, транспортного підприємства тощо - зазначені ресурси швидко заповнюють пустоти та продовжують рух в іншій частині мережі.

Задля цього науковці мають зосередити зусилля на розвитку сталого туризму в Україні, на чому постійно наголошує UNWTO, акцентувати на просуванні його маловідомих напрямків та активізувати роботу із залучення туристів до них. Зараз як ніколи потрібно приділяти більше уваги якісній підготовці фахівців туристичної галузі. Важливим є також посилення співробітництва з урядами дружніх для нашої держави країн, місцевими владами та бізнесом з метою культурного обміну, що сприятиме взаєморозумінню між націями та подальшій популяризації культурної спадщини та туристичного потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Л. А. Міжнародний туризм в Україні: проблеми та перспективи подальшого розвитку [Електронний ресурс] / Л. А. Бондаренко // Ефективна економіка. – 2016. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5289>.
2. Темник І. О. Умови та чинники розвитку міжнародного туризму [Електронний ресурс] / І. О. Темник // Ефективна економіка. – 2011. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=499>.
3. Вечерський В. В. Українська спадщина : іст.-культурол. есе / Держ. служба охорони культур. Спадщини / В. В. Вечерський. – Київ : Вид-во Ін-ту проблем сучас. мистецтва, 2004. – 338 с.
4. Барвінок Н. Вплив глобальних безпекових факторів на розвиток міжнародного туризму в Україні / Н. Барвінок // *Věda a perspektivy*. – 2022. – № 4 (11). – С. 139-151. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151).
5. UNWTO: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org>.
6. Туристичний барометр України [Електронний ресурс]. – Київ, 2020. – Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>.
7. Державна прикордонна служба України: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: psu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvalinaychastishe-ukrainci-zvidki-pribivali-inozemci/.
8. Ангелко І. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні / І. Ангелко // *Український соціум*. – 2014. – № 2 (49). – С. 71–79.
9. Мірела М. Геополітичні аспекти розвитку міжнародного туризму в Україні. Геополітика України: історія і сучасність [Електронний ресурс] / М. Мірела // *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 2 (17). – С. 257-273. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22537>.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Магдик Н. Туризм під час війни: як відпочивати в Україні цього літа [Електронний ресурс] / Н. Магдик // *Сьогодні*. – 2022. – Режим доступу: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>.

12. Зарубіна А. В. Особливості туризму в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] / А. В. Зарубіна, Е. О. Сіра, Л. І. Демчук // Економіка та суспільство. – 2022. – № 41. – Режим доступу: <https://www.google.com/search?q>.

13. Папп В. В. Роль соціальних та бізнес-мереж у діяльності туристичних підприємств [Електронний ресурс] / В. В. Папп, Н. В. Бошота // Економіка і суспільство. – 2018. – Вип 14. – С. 619-625. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/88.pdf.

References

1. Bondarenko, L.A. (2016). Mizhnarodnyi turizm v Ukraini: problemy ta perspektyvy podalshoho rozvytku [International tourism in Ukraine: problems and prospects for further development]. *Efektivna ekonomika – Effective economics*, (11). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5289>.

2. Temnyk, I.O. (2011). Umovy ta chynnyky rozvytku mizhnarodnoho turizmu [Conditions and factors of development of international tourism]. *Efektivna ekonomika – Effective economics*, (3). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=499>.

3. Vecherskyi, V.V. (2004). *Ukrainska spadshchyna : ist.-kulturolo. ese [Ukrainian heritage: history and culture. essay]*. Vyd-vo In-tu problem suchas. mystetstva.

4. Barvinok, N. (2022). Vplyv hlobalnykh bezpekovykh faktoriv na roz- vytok mizhnarodnoho turizmu v Ukraini [Influence of global security factors on the development of international tourism in Ukraine]. *Věda a perspektivy*, (4(11)), 139-151. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4\(11\)-139-151](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-4(11)-139-151).

5. UNWTO: ofitsiinyi sait [UNWTO: official site]. (n.d.). <https://www.unwto.org>.

6. Turystychnyi barometr Ukrainy [Tourist barometer of Ukraine]. (2020). <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>.

7. Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy: ofitsiinyi sait [State Border Service of Ukraine: official website]. (n.d.). psu.gov.ua/ua/news/2020-y-Kudi-podorozhuvalinaychastishe-ukrainci-zvidki-pribuvali-inozemci/.

8. Anhelko, I. (2014). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoi haluzi v Ukraini [Current state and prospects for the development of the tourism industry in Ukraine]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, (2(49)), 71–79.

9. Mirela, M. (2016). Heopolitychni aspekty rozvytku mizhnarodnoho turizmu v Ukraini. Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist [Geopolitical aspects of the development of international tourism in Ukraine. Geopolitics of Ukraine: history and modernity]. *Heopolityka Ukrainy: istoriia i suchasnist – Geopolitics of Ukraine: history and modernity*, 2(17), 257-273. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22537>.

10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). <http://www.ukrstat.gov.ua>.

11. Mahdyk, N. (2022). Turizm pid chas viiny: yak vidpochyvaty v Ukraini tsoho lita [Tourism during the war: how to relax in Ukraine this summer]. *Sohodni – Today*. <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/turizm-vo-vremya-voyny-kak-otdyhat-v-ukraine-etim-letom-1629651.html>.

12. Zarubina, A.V., Sira, E.O., Demchuk, L.I. (2022). Osoblyvosti turizmu v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of tourism in the conditions of war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 41. <https://www.google.com/search?q>.

13. Papp, V.V., Boshota N.V. (2018). Rol sotsialnykh ta biznes-meresh u diialnosti turystychnykh pidpriemstv [The role of social and business networks in the activity of tourist enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 14, 619-625. https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/88.pdf.

Отримано 18.08.2023

UDC 338.467

Olena Gonta

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tourism
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: e.gonta@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6434-357X>.
ResearcherID: [A-9502-2017](https://orcid.org/0000-0001-6434-357X)

Maria Pigulyak

Graduate of Higher Education majoring in tourism
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: mpigulyak@gmail.com

**INTERNATIONAL TOURISM IN UKRAINE: REALITY
AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT UNDER MARTIAL LAW**

Within the article, the state of the international tourism on the eve of military events and their current impact on the international tourism is revealed. Historical aspects of the international tourism formation in Ukraine and a radical change in the positive situation after 2014 are highlighted. It is concluded that despite all circumstances, Ukraine was and remains attractive for foreign tourists. It is proved that the impact of military events in Ukraine on the domestic and global tourism industry is a very relevant area of research, which has both theoretical and practical significance.

It is shown that in addition to the required restoration of the physical, mental, and spiritual health of the nation, tourism has serious economic functions related to the development of small businesses, job creation, and general activation of the economic environment of the territories, resulting in stability of tax revenues to the budget.

It is noted that a very important point in modern conditions is social responsibility of representatives of the tourism industry and what role in the voluntary activity was and is played by representatives of the domestic tourism business, and what great importance was their personal contacts with international partners, which logistically covered international touristic flows.

The factors that currently hinder the development of the inbound tourism under martial law are described, including as follows: military operations on the territory of Ukraine pose a real danger not only for tourists, but also for entire population of Ukraine, especially in the areas of active occupation and military operations; loss of a significant part of the tourist and recreational resource; damage to the infrastructure in the area of military operations; closure of airspace for Civil Aviation; destruction of communication routes on the territory of Ukraine, etc.

It is concluded that the tourism industry business in Ukraine cannot only survive in extremely difficult conditions, but also be effective in terms of the ability to constantly implement the network structures based on flexible micro-integration of various enterprises (usually small) related to the tourism business and innovations in this area. It is noted that there is a need to find new organizational forms of such tourism, taking into account safety requirements. Emphasis is placed on the problems of forming anti-crisis business structures using diversified forms of the network micro-integration of small tourist businesses that can potentially serve international tourist flows.

Keywords: *international tourism; martial law; tourist flows; tourist networks; entrepreneurship; sustainable development of tourism; small business; globalization*

Fig.: 2. References: 13.